

CHÙA CỦA NGƯỜI VIỆT Ở LÀO

NGUYỄN LỆ THI*

Cho dù là sinh sống ở đâu, người Việt cũng có nhu cầu gửi gắm tâm linh của mình với các vị thần linh bản địa và những người theo các tôn giáo như Thiên chúa giáo hay Phật giáo đều có nhu cầu hành đạo. Và đất nước Lào, một đất nước không có kỳ thị tôn giáo đã chấp nhận tất cả những tôn giáo được đưa vào đất nước của mình.

Trong số cư dân Việt đến làm ăn sinh sống ở Lào, có rất đông các tín đồ của đạo Phật. Họ luôn có nhu cầu được lễ Phật.

Đầu tiên, người Việt cũng đi lễ Phật ở chùa Lào. Nhưng có lẽ do người Việt nhận thấy ngôi chùa Lào với nền văn hoá Lào có nhiều điểm không tương đồng với ngôi chùa làng mình trước kia. Họ nhận thấy cần phải có ngôi chùa của chính người Việt trên đất Lào nên đã cùng nhau xây dựng nên những ngôi chùa Việt đầu tiên ở vùng đất mà người Việt đang sinh sống. Từ đó, những ngôi chùa Việt lần lượt ra đời trên đất Lào.

Người Việt hiện nay sinh sống trên khắp đất nước Lào và đông nhất ở ba miền Bắc, Trung và Nam Lào. Vì vậy, chùa Việt có ở tất cả ba vùng nói trên. Trên đất nước Lào có những ngôi chùa Việt lớn và nổi tiếng sau: chùa Phụt tạ bạt còn có tên Việt Nam là chùa Phật Tích ở Luông Phạ Bang, chùa Bằng Long, chùa Phật Tích ở Viêng Chăn, chùa Long Vân, Kim Sơn, Trang Nghiêm ở thị xã Pạc Xê, Chăm Pa Xắc và chùa Hùng Sơn ở huyện Pạc Xoong tỉnh Chăm Pa Xắc.⁽¹⁾

Sau đây là một vài nét cơ bản về chùa Việt Nam trên đất Lào.

1. Niên đại dựng chùa

Hầu hết các chùa Việt Nam trên đất Lào có niên đại xây dựng sớm nhất mới khoảng 60 năm (trước năm 1945). Trong số các chùa chúng tôi nêu ở trên thì hầu hết đều được xây dựng từ trước năm 1945. Duy chỉ có chùa Phật Tích Viêng Chăn mới được xây dựng năm 1960.

* PGS.TS Nguyễn Lệ Thi, Viện Nghiên cứu Đông Nam Á

2. Mục đích xây dựng chùa

Người Việt Nam ở Lào xây dựng chùa trên vùng đất mà họ đã sinh sống khá lâu (có gia đình đã 5 đời ở Lào) là nhằm quảng bá văn hoá Việt Nam cho cộng đồng người Việt trên đất Lào - đặc biệt đối với thế hệ người Việt Nam được sinh ra ở Lào, để họ hiểu về nền văn hoá Việt và từ đó có sự gắn bó về mặt văn hoá và tâm linh với quê hương đất nước. Với những mục đích như vậy cho nên khi xây dựng chùa, những kiến trúc sư đã cố gắng tái tạo bộ mặt của ngôi chùa Việt cả về nội dung lẫn hình thức.

3. Đất dựng chùa

Về vị trí xây dựng ngôi chùa. Nếu chùa Lào chọn phong thuỷ theo một thông lệ hoặc là cửa chùa mở hướng xuôi dòng hoặc ngược dòng sông chứ không bao giờ mở hướng nhìn ra sông vì người Lào quan niệm như vậy là cắt ngang dòng sông, sẽ không có lợi cho bản làng. Người Việt lại nhìn phong thuỷ theo một cách khác với người Lào và cách nhìn của người Việt đã thể hiện ngay trong cách xây dựng chùa ở Lào. Một số chùa được xây dựng ngay trên bờ sông và cửa chùa nhìn thẳng ra sông. Chùa Long Vân ở thị xã Pạc Xê được xây dựng ngay trên bờ sông Sê Đôn và cửa chùa nhìn thẳng ra sông. Chùa Phật Tích, Luổng Phạ Bang được xây dựng trên bờ sông Mê Công nhưng cửa chùa mở ra hướng đông và lưng chùa quay ra sông. Một số chùa khác nếu không có được vị trí gần sông thì người ta đào một chiếc ao ngay trước cửa chùa để tạo cảnh quan có

nước ở trước mặt chùa. Chùa Bằng Long ở Viêng Chăn đào trước cửa chùa một chiếc ao để thả sen. Chùa Trang Nghiêm và chùa Kim Sơn ở Chăm Pa Xắc không gần sông cũng đào ao trước cửa chùa để tạo vẻ mát mẻ cho chùa.

4. Về cấu trúc ngôi chùa

Về cơ bản, chùa Việt Nam trên đất Lào luôn tuân thủ các cấu trúc chính của chùa Việt. Chùa Việt Nam ở Lào thường làm kiểu “tiền Phật hậu tổ” hoặc “tiền Phật hậu thánh”.

Ngoài cùng trước khi vào chùa là *tam quan*, sau đó vào một cái sân rộng rồi đến kiến trúc chính của khu chùa.

Tam quan chùa Việt trên đất Lào mặc dù được xây dựng mỗi chùa một kiểu khác nhau nhưng vẫn tuân thủ những kiến trúc chính của một *tam quan* chùa. Đó là một cổng chính và hai cổng phụ. *Tam quan* chùa Phật Tích ở Viêng Chăn với cổng chính có hai lớp mái, dưới lớp mái dưới là tên chùa: vat Phật Tích (bằng tiếng Lào) và giữa hai lớp mái là một câu châm ngôn của Phật “từ bi hỷ xả” bằng tiếng Việt. Hai lớp mái hai bên thấp hơn cả lớp mái dưới của cổng chính. Cũng tương tự với *tam quan* chùa Phật Tích là *tam quan* chùa Bằng Long, cổng chính cũng có hai lớp mái nhưng tầng trên cùng của lớp mái trên người ta lại trang trí hai bên như hai cửa sổ và giữa là bánh xe pháp luân của Phật được nằm trên lòng bàn tay Phật. Các đầu đao của cả ba lớp mái không cầu kỳ như *tam quan* chùa Phật Tích mà đều được uốn cong như các

dầu đao của chùa ở Việt Nam.

Nếu các *tam quan* chùa Việt ở Viêng Chăn được xây dựng và trang trí khá cầu kỳ thì *tam quan* các chùa Việt ở Chăm Pa Xá lại được xây dựng và trang trí đơn giản hơn nhiều. Ví dụ *tam quan* chùa Kim Sơn tại cổng chính chỉ có một tầng. Ngoài việc ghi tên chùa, người ta đặt hai bên hai hình bông sen nở. Trên đỉnh là bánh xe pháp luân của Phật đặt trên lòng bàn tay Phật. Trụ của hai bên cổng phụ chỉ trang trí hình bông sen nở như một biểu tượng của Phật và một thanh ngang nối giữa cổng chính và cổng phụ. *Tam quan* chùa Trang Nghiêm thì đã ít nhiều chịu ảnh hưởng của trang trí chùa Lào với mái cổng chính làm thành một mặt tiền có hình tam giác như *na xin* của chùa Lào, trên đó có hình tượng Phật và hoa dây, không có đường nối giữa cổng chính và cổng phụ. Hai bên cổng phụ chỉ có một chiếc cột được trang trí như hình một ngọn tháp.

Tam quan chùa Phật Tích Luổng Phạ Bang đã chịu ảnh hưởng của cổng chùa Lào nhiều hơn. Hai bên cổng phụ bị xây kín rồi trở hình bánh xe pháp luân. Cổng chính được xây rất lớn, trên đỉnh là một bánh xe pháp luân lớn, trên bánh xe pháp luân lớn lại có một bánh xe pháp luân nhỏ và cao nhất là lọng. Xung quanh tường chùa là hàng dây lá đề. Ngay phía ngoài cổng chùa là một dãy lán chứa con thuyền đua của bản. Điều này chỉ thường thấy ở chùa Lào, còn đối với chùa Phật Tích, Luổng Phạ Bang thì đây là một điểm đặc biệt.

Qua cổng *tam quan*, tùy theo thế đất

của ngôi chùa mà người ta đặt kiến trúc chính của chùa: *chính điện* và *nhà tiền đường*. Ngôi nhà này lớn hay nhỏ là tùy vào qui mô của ngôi chùa. Nhưng nói chung, diện tích các chùa Việt ở Lào thường không rộng lắm nên qua khỏi *tam quan*, thường là tới một sân chùa với diện tích khiêm tốn. Ngoài các kiến trúc chính như *nhà chính điện*, *nhà tổ* (thường ở sau Phật điện, cách một bức tường), *tháp*, *nhà tầng* và một nhà giống như *sa la* của chùa Lào với chức năng đón tiếp khách khứa trong những dịp có cúng lễ. Bếp của chùa thường ở phía sau cùng, hơi khuất nẻo. Thường trong khuôn viên ngôi chùa người ta còn xây dựng thêm khá nhiều kiến trúc phụ như: Rừng nhân tạo trong đó có bày tượng Phật, ban thờ thổ thần, hòn non bộ giữa thác nước giả. Trong khuôn viên chùa cũng không vắng bóng những cây trồng lâu năm như xoài, mít...

Nếu như chùa Việt Nam có ba kiểu chùa chính là kiểu chữ *đình*, chữ *công* và chữ *tam* thì chùa Việt ở Lào phổ biến kiểu chữ *đình*. Trong chùa có nhà *thượng điện* (hay *chính điện*). Tại đây đặt các ban thờ Phật. Ngay phía trước là nhà *bái đường* hay *chùa hộ*.

Chùa hộ ngay trước cửa vào với hình tượng hai ông hộ pháp không thể thiếu trong bối cảnh chùa Việt ở Lào. Đây là điểm phân biệt giữa chùa Việt ở Lào và chùa Lào vì ở Lào không có hình tượng này mà chủ yếu là hình *nác*.

Gian thiêu hương là gian nối giữa chính điện với chùa hộ. Khoảng không gian này có nơi để thấp nển, hương và nơi

cho sư ngồi tụng kinh. Tại đây, người ta thấy có một chiếc mõ, một chiếc chuông nhỏ và quyển sách kinh luôn được bày trên giá.

Phật điện hay chính điện giữ vị trí trung tâm của ngôi chùa Việt ở Lào. Phật giáo Việt Nam ở Lào tuân thủ nghiêm ngặt những qui tắc của Phật giáo Đại thừa nên Phật điện chùa Việt ở Lào không chỉ có tượng đức Phật Thích Ca mà còn có nhiều tượng bồ tát và tượng các thiên thân Phật giáo khác.

Nhìn chung, trong cách bài trí tượng Phật trong các chùa Việt ở Lào, chúng tôi thấy chỉ có chùa Bằng Long ở Viêng Chăn là tuân thủ cách bài trí tượng Phật của chùa Việt.

Trong gian chính điện của chùa Bằng Long, gian trong cùng là nơi bày tượng Phật. Ban thờ Phật được chia thành nhiều tầng: ở tầng cao nhất là ba pho tam thế - tượng các vị Phật của qua khứ, hiện tại và vị lai; tầng dưới là tượng Di đà tam tôn: giữa là tượng Phật A di đà, bên trái là tượng Bồ tát Quán Thế Âm và bên phải là tượng Bồ tát Đại Thế Chí; tầng thấp nhất của ban thờ bày tượng Phật Thích Ca sơ sinh.

Ngoài chùa Bằng Long, hầu hết các chùa Việt khác trên đất nước Lào, bài trí tượng Phật đã ít nhiều chịu ảnh hưởng cách bài trí tượng Phật của chùa Lào. Có thể lấy chùa Phật Tích Luổng Phạ Bang là một ví dụ điển hình.

Tại vị trí trung tâm của bộ thờ Phật, người ta bày một pho tượng Phật trong tư

thế ngồi thiền dưới gốc cây bồ đề. Trước mặt pho tượng Phật này là hàng trăm pho tượng Phật được làm bằng đủ các loại chất liệu: gỗ, đồng, thuỷ tinh, trong đủ các tư thế ngồi, đứng, nằm được bày trong Phật điện. Dưới đất, nơi không còn là không gian của Phật điện, là hàng chục pho tượng Phật đứng, giống hệt tư thế của những pho tượng Phật đứng của Lào gọi là tư thế "*ham nhạt*" được bày chật cả một khoảng rộng trước và hai bên cạnh Phật điện.

Nhà tổ của chùa Việt ở Lào thường là gian dựa lưng vào gian Phật điện. Có lẽ vì vậy mà người ta cho rằng chùa Việt ở Lào được xây theo kiểu "*tiền Phật hậu tổ*". Đặc biệt là cách xây dựng chùa Việt ở Nam Lào thường tuân thủ lối xây nhà tổ như vậy.

Một đặc trưng của chùa Việt ở Lào là không có gian thờ mẫu như chùa Việt trong nước.

5. Tháp Phật trong chùa Việt ở Lào

Hầu hết các chùa Việt Nam trên đất Lào đều có tháp. Những tháp lớn được xây dựng để kỷ niệm Phật không có nhiều mà hầu hết các tháp trong chùa Việt ở Lào đều là tháp chứa tro thiêu của những nhà sư trụ trì đã qua đời tại chùa này.

Nếu như chùa Việt ở Lào luôn tuân thủ các qui tắc trong xây dựng chùa kiểu Việt thì trong việc xây tháp, người ta lại không hề câu nệ và không tìm các kiểu dáng của các tháp Phật trong nước để xây dựng mà chủ yếu các tháp trong chùa Việt ở Lào

hầu hết đều lấy hình mẫu từ các tháp Phật trong khu vực của Lào.

Lớn nhất trong các tháp Việt Nam ở Lào là tháp chùa Bằng Long ở Viêng Chăn được xây dựng để kỷ niệm Phật. Tháp được xây dựng sau chùa 30 năm, năm 1970 bắt đầu khởi công xây dựng. Tháp này không được lấy hình mẫu từ các tháp Phật ở Việt Nam mà lấy hình mẫu từ tháp các nước láng giềng như Thái Lan và Lào. Tháp có bình đồ hình vuông, cao 5 tầng, tầng thấp nhất hay gọi là chân tháp lớn nhất và các tầng càng lên cao càng nhỏ dần lên. ở 4 góc của tháp có *do mum* giống chùa Thái Lan. Đỉnh tháp giống như đỉnh Thạt Luổng, Viêng Chăn.

Tháp chùa Phật Tích Luổng Phạ bang mặc dù nhỏ hơn tháp chùa Bằng Long, Viêng Chăn nhưng cũng là tháp kỷ niệm Phật. Tháp đứng trước sân chùa giống như ở chùa Bằng Long, cao 5 tầng và cũng bình đồ hình vuông. Nhưng ngôi tháp này nhỏ hơn tháp chùa Bằng Long. Tháp chùa Phật Tích, Viêng Chăn cũng mang phong cách Thái Lan hơn là phong cách tháp Lào và Việt Nam.

Các tháp trong các chùa Nam Lào cũng chịu ảnh hưởng mạnh mẽ của phong cách các tháp địa phương. Trong số các chùa Việt Nam ở Nam Lào, chùa Long Vân chỉ có một tháp để tro thiêu nhà sư trụ trì là Trần Quế đã qua đời. Đây là ngôi tháp rất nhỏ, chỉ cao ba tầng và thấp hơn mái chùa. Trước mặt tháp có bia ghi tên tuổi và quá trình tu hành của nhà sư.

6. Ảnh hưởng của nghệ thuật kiến trúc

và điêu khắc Lào đối với chùa Việt Nam ở Lào

Do Việt kiều đã sống nhiều đời trên đất Lào và do được xây dựng trên đất Lào nên chùa Việt Nam ở Lào cũng chịu ảnh hưởng mạnh mẽ nền nghệ thuật kiến trúc và điêu khắc của Lào.

Trước tiên phải kể đến ngôi chính điện. Hai ngôi chùa ảnh hưởng mạnh mẽ nghệ thuật Phật giáo Lào là chùa Phật Tích, Luổng Phạ Bang và chùa Kim Sơn, Chăm Pa Xắc.

Chùa Phật Tích, Luổng Phạ Bang có cấu trúc giống với ngôi chùa Lào, trong chùa có nhiều kiến trúc : một ngôi *sim* – nơi có bệ thờ Phật chính, là nơi cho sự tụng kinh và làm các lễ quan trọng của Phật giáo. Ngoài *sim*, trong khuôn viên ngôi chùa còn nhiều kiến trúc phụ như : một *vi hản* – nơi các nhà sư giúp cho các gia đình người Việt hay người Lào tụng kinh khi trong gia đình có tang ma hay họ muốn làm một bun hươn (lễ hội do gia đình tổ chức có sự góp mặt của bạn bè thân hữu). Phía trước *vi hản* có một *sả la* là nơi các tín đồ có thể ngồi uống nước hoặc dùng bữa chay trong các dịp lễ hội nói trên. Đối diện với *sim* là một *vi hản* mới được xây dựng trong một vài năm trở lại đây để đặt một pho tượng Phật trong tư thế nhập Niết bàn khá lớn. Trước cổng chùa là một chiếc lán để con thuyền đua của bản.

Xỉ nạ (mặt tiền - giống như chùa Lào - được mở ra ở chỗ nếu là chùa Việt sẽ là đầu hồi nhà) được trang trí như chùa Lào,

có hình hoa lá và hình Phật. Tường của *sim* và *vi hản* vẽ các bức vẽ lấy đề tài là các câu chuyện Phật và các chuyện cổ của Lào giống như chùa Lào.

Về mặt điêu khắc, chùa Phật Tích Luông Phạ Bang có Phật điện cũng tương tự như Phật điện của chùa Lào. Trên Phật điện, ngoài các pho tượng Phật Thích ca trong tư thế ngồi thiền định dưới gốc cây bồ đề còn có nhiều pho tượng Phật đứng trong tư thế *hạm nhạt* mà chắc chắn nó được tạo ra ở một trung tâm sản xuất tượng Phật ngày nay của Lào. Các pho tượng Phật trên tạo ra cho Phật điện chùa Phật Tích, Luông Phạ Bang giống như Phật điện một ngôi chùa Lào.

Ngôi chùa Việt Nam thứ hai chịu ảnh hưởng mạnh mẽ của kiến trúc và điêu khắc Phật giáo Lào là chùa Kim Sơn, Chăm Pa Xắc.

Bố cục ngôi chùa như sau: Trước hết là một dãy tháp Phật được làm ngay cổng giống chùa Châmpasác, sau đó là ngôi *chính điện* được làm như một *sim* của chùa Lào. Song song với *sim* là một *sả la*, một nhà tổ, một nhà tăng được xây khá lớn, nơi thường xuyên đón tiếp các nhà sư Việt Nam du hành từ Nam Bộ hoặc Campuchia sang.

Chính điện giống *sim* của chùa Lào nhưng những trang trí của *nạ xỉn* vẫn giữ một số nét của nghệ thuật Việt. Đó là phía dưới hình Phật là lưỡng long châu nguyệt, một hình tượng dễ gặp trong trang trí chùa Việt.

Khác với các chùa Việt khác ở Lào,

thường chỉ có một gian chính điện, chùa Kim Sơn ngoài gian chính điện còn có một *sả la* giống như chùa Lào. Nhà này được làm song song với gian chính điện. *Nạ xỉn* trang trí hoa dây và tượng Phật, các diềm mái được làm giống như chùa Lào với các lá đề chạy theo diềm mái, hình *nác* ở trên đỉnh *xỉ nạ* có mảnh mai hơn ở chùa Lào. Nhà này bốn bên không xây tường mà để thông thoáng, chỉ có các hàng cột gỗ chạy xung quanh chịu lực. Ngoài ban thờ Phật, toàn bộ gian nhà để trống. Gian nhà được dùng để thực hiện các nghi lễ tôn giáo.

Ngoài vườn chùa có một cây bồ đề to đã vài chục năm tuổi và một tượng Phật lớn được ngồi dưới sự che chở của rắn Naga 7 đầu. Loại tượng này có thể thấy nhiều ở các chùa Lào và Thái Lan hiện nay.

Qua khảo sát chùa Việt Nam ở Lào, chúng tôi thấy mặc dù người Việt ở Lào đã cố gắng để giữ bản sắc văn hoá Việt trong chùa Việt, nhưng có một điều ngoài ý muốn của họ đó là vì được xây dựng trên đất Lào, do cuộc sống của người Việt trên đất Lào luôn tiếp xúc với các yếu tố văn hoá Lào nên cũng khó tránh khỏi sự ảnh hưởng văn hoá giữa hai dân tộc diễn ra tại ngôi chùa, nơi được coi là cõi thiêng trong tâm linh của người Việt ở Lào../.

CHÚ THÍCH

1. Chúng tôi chưa có điều kiện điều tra điền dã tìm hiểu chùa Việt ở tỉnh Khăm Muộn, nơi mà Việt kiều sinh sống cũng rất đông. NLT.